

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՔՆՆԱԳԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՆՈՐԱՅՐԻ Ն. ԲՈՒՋԱՆԳԱՑԻՈՅ

Պատկի մը յօտք տղապրոտի թեանս տոթիւն:

1895 ին լոյս տեսաւ առանձին հատորով Հ. Ղ. Ալիշանի Հայկական Բուսաբանութիւնը, որ մաս առ մաս տպուած էր նախնարար Բազմապէսի մէջ: Հ. Ալիշան հաւաքած էր հին հին եւ նոր գրականութենէն բոյսերու բոլոր ծանօթ եւ անծանօթ անունները եւ փորձած էր մեկնել եւ նոյնացնել ծանօթ բոյսերու հետ: Գործն իւր մէջ առաջին փորձն ներկայացնելով՝ չէր կրնար բնականաբար ընծայել նիւթին սպառումը ամէն տեսակէտով: Շատ բան կը մնար դեռ կարօտ քննութեան, լուսաբանութեան եւ նոր յաւելուածներ պիտի ճոխացնէին յընթացս Ալիշանի հաւաքածոյքը: Աւելի հոսմ նիւթերու հաւաքածոյքի նկարագիրն ունէր Հ. Ալիշանի գործը, քան մանրազնին ուսումնասիրութեան:

Ժամանակն աւելի զարմացաւ մեղուաջան հաւաքչին աշխատասիրութեան վրայ քան փորձեց քննութեան բովէ անցնել գործը: Միայն Նորայր Բիւզանդացին գտնուեցաւ, որ Հ. Ալիշանի աշխատութեան լուրջ ուշադրութիւն դարձուց: Նորայր, որ ունէր ձեռքին տակ «Հայ Տնկարանի», համար նիւթեր, որոնց վրայ կ'աշխատէր տարիներէ ի վեր, բնականաբար վեր հանեց «Հայկական Բուսաբանութեան», մէջ շատ մը կէտեր, որոնք կամ սխալ մեկնութիւն ընդունած էին եւ կամ կը կարօտէին դեռ նոր լուսաբանութիւններու: Ահա այսպէս մղուեցաւ նա գրելու Հայքուսակի ՔՆՆԱԳԱՐՈՒԹՅԱՆ ԹԻՒՆԸ, որուն համար պէտք եղաւ իրեն միայն երեքամսեայ ժամանակ մը (1895, Մայիս 27 — Ապրիլ 16):

Ձեռնարկութիւնս յայտարարեց հեղինակը Հայրենիքի մէջ 1895, թ. 1175 (Մայիս 31), ի վաճառ հանելով զայն ձեռագիր՝ 500 ֆրանքի: Հայրենիքի խմբագրութիւնն ապա թ. 1180 (5 Յունիս) իւր առաջնորդականին մէջ աւելի վառ խօսքերով կը յանձնարարէր զայն հայ Մեկնասիրութեան ուշադրութեան:

Արդեամբք ալ առնուեցաւ այն ուշադրութեան: Նոյն թերթն 20 Օգոստոս թուով կը ծանուցանէր. «Բարիգաբնակ ծանօթ հայ բա-

նասէր մը 500 ֆրանք ղրկելով Պ. Նորայր Բիւզանդացիի գնած է անոր երկասիրութիւնը, որ անշուշտ մօտերս տպագրուելով հրապարակ կ'ենէն»: Գնողն էր իշխ. Գուխտն Լուսինեան, որուն հասուցած է Նորայր իւր ձեռագիրը 1895 Սեպտեմբերին:

Նորայրի քննադատութիւնն բախտ չունեցաւ տպագրուելու: Սակայն Հեղինակն իւր պրպրտումները կը շարունակէ. եւ 1896 Մարտ 14 ին կրնայ նոր «Յաւելիք ի քննադատութիւնն Հայքուսակի», ղրկել Լուսինեանին, տպագրութեան դէպքին ներս առնուելու համար: Լուսինեան յաջորդ տարին թէ Քննադատութիւնն եւ թէ Յաւելիք կը նուիրէ Գեղ. Հ. Գաբրիէլ Ծ. Վ. Մէնէվիշեանի, երբ վերջինս պարագած էր իւր Բուսաբանութեան հրատարակութեամբ: Այսպէս կը մտնէ Նորայրի աշխատութիւնն Մխիթարեան Մատենադարանը գիտութեամբ հեղինակին:

1898, Յունիս 2 թուակիր գրութեամբ մը կը փութայ Նորայր յղել առ Գեղ. Արսէն Այտընեան «Վերագարծութիւնք յիմ քննադատութիւնն Հայքուսակի», ուր կը հաղորդէ ինչ ինչ սրբագրութիւններ, լրացումներ եւ անդրադարձութիւններ, զորոնք թելագրած է իրեն *Traité des Simples par Ibn el-Beithar*, զոր R. Leclercի գաղղերէն՝ թարգմանութեամբ (Paris 1877—1883) ձեռք բերած է 1896 Յունիսին: Հոս կը գրէր Նորայր ի մէջ այլոց՝ «... Միանգամայն ուրախացայ ոչ սակաւ՝ որ Լեզկէր կը հաստատէ զիմ գրածներն (բաց յերից տեղեաց), կը լրացնէ զիմ գիտողութիւնս, եւ զայն բազում տարակուսանս ի մասին արաբականին՝ զորոց խղճած էի գրել՝ կը փարատէ յիմ օգուտ եւ ոչ Հ. Ալիշանի: Այժմ նիւթ ունիմ՝ «չորեքպատիկ ընդարձակել», ոչ Քննադատութիւնս օգնութեամբ Լեզկէրի եւ իմ սեպհական նորանոր գիտողութեամբք եւ յաւելուածովք: Բայց թող մնայ այս այլում ժամանակի»:

Թէ ինչո՞ւ մինչեւ այսօր անտիպ մնացած է Նորայրի այս պատուական Քննադատութիւնը, որ հակառակ իւր 25 ամեայ հնութեան՝ դեռ այսօր թարմ է եւ մեծարժէք մէն մի տողերու մէջ, գիւրին է բացատրել. Հ. Ալիշանի համբաւն թոյլ չէր տար առ կենդանութեան հրապարակ հանել Քննադատութիւն մը, որ նուիրուած էր անոր տարիներու աշխատութեան: Սակայն չենք տարակուսիր, որ այն ամէնէն աւելի Հ. Ալիշանն պիտի հետաքրքրէր, որուն

turae dissertationes breves, 2 հատորք,
Upsaliae, 1745—1747.

Հայկ. բառաքն. — Նորայրի Հայկ. բառաքն.
Բէն, Կ. Պոլիս 1880:

Ճամճեան. — (Հ. Փիլիպոս.) Բառաքն. Իր.-Գաղ.-
Հայ.-ՏՖի., Վիեննա 1846:

— Նորին Վիլիլիանոս Խոստիցիանոսի գիրք, Վիեննա
1848:

M. Devic. — Marcel Devic, Dict. étymologique
des mots d'origine orientale, հրատարա-
կեալ յետկուսէ Լիտվէի Յաւելուսի (Supplé-
ment):

Meninski. — Onomasticon, զայս գործ չունիմ
այժմ ի ձեռին. քաղած եմ ինչ ինչ ի Պարիս
յամին 1879 Ազգային Մատենադարանի (Bibl.
Nat.) օրինակէն:

Նոր Հայկ. — Ս. Ղազարու Միսթարեան Հարց ծա-
նօթ երկհատոր Բառարանն Հայերէն լեզուի մա-
կադրեալ Նոր Բառքերի Հայկ. լեզուի, 1836—
1837:

Շահրիմանեան. — (Ստեփանոս.) Բժշկ. Տփղիսեցի.
յօրինած է Տիւրքմանիոյ Բառարան, յորմէ ինչ
ինչ քաղած է Հ. Եփրեմ Սեթեան: Ընդօրինակած
եմ զԲաղու ածա Սեթեանի:

Pasini. — (Jos.) Vocabularium latinum et
italicum, Venetiis 1823.

Payne Smith. — Thesaurus Syriacus, Oxonii,
1868—1893, Պրակք Ա.—Թ., մինչեւ ի գիրն Կոփ
(Qof). Ձեռն հրատարակելի Ռէլ, Շէ, Թոմ:

Պօղաճ. — Հ. Յակոբոս Պօղաճեան, Բառարան Հայ-
Բիւ-Տաֆիլի, Վիեննա 1838:

Ջախջ. Իտ.-Հայ. — Հ. Մանուէլ Ջախջախեան, Բա-
ռարան յիթալիան լեզուի Հայ. Ի. Տաֆիլի Բառարան,
Ս. Ղազար, 1804:

— Նորին Հայ. Իտ. — Բառքերի Բառարան Հայ. Ի-
Իթալիան, Ս. Ղազար, 1837:

Ռոշքեան. — “Գանձ Հայոց լեզուին, կամ Բառարան
Ստեփանեան. այս է, յօրինեալ ի բազմապայծառ
Տ. Ստեփաննոսէ Ստեփանեան Ռոշքայ աստուա-
ծարան վարդապետէ կաթողիկոսի, իմ քաղուածք
են ի Չեռագրէն Ս. Ղազարու եւ ի Չեռագրէ Ան-
տոնեան Հարց Կ. Պոլսի:

Րէստէն. — (Միքայէլ.) Սորա Բիւլարան հրատարակեալ
է ի Ս. Ղազար յերկուս հատորս. քաղած եմ հա-
րեւանցի առ անպարապութեան. այժմ չունիմ ի
ձեռին:

Օղուլուսեան. — (Թովակիմ.) Նիւի Բիւլարան, Վիեն-
նիկ 1806:

Այլ մատենից մակագիրք եւ հրատարակութեան
տեղիք նշանակեալք են իւրաքանչիւր յիւրում վայրի:

Ա.

Ոչ ըոյսք՝ նշանակեալք իբրեւ ըոյսք:

Ա. 81*. “Ամիճ: Այս բառս պատմիչ մեր
եղիչէ գործածեր է (Ը.) իբրեւ քնքուշ կերա-
կուր մի “փափկասուն Տիկնայց Հայոց աշխար-
հին... որ ի մանկութենէ իւրեանց սնեալ էին
ուղղովք զուարակաց եւ Ամճովք երէցոյ, հա-
ւանօրէն նշանակէ Ամիկ, այծու ձագ. իսկ Բու-
ղանդ կ'ըսէ (Ե. է), Թէ մեր տարաբաղդ եւ աչա-
զուրկ Արշակ Թագաւորին առջեւ յետ կերա-
կոց՝ դրին “Միրգ, Խնձոր, Վարունգ եւ Ամիճ”,
եւ կարծել տայ Թէ պտուղ մ'ըլլայ, գուցէ
նոյն իսկ Ամիճն, եթէ կարենայ սա ախորժելի
ըլլալ քմացի,”

== Յայտ է յեղիչի վկայութենէն որ
Ամիճ՝ մանղէն փափուկ ուտելի մի է, հանգոյն
ուղղոյ զուարակի. այս Ամիճ էր նաեւ Արշակայ
առջեւ դրուածն. “Զգանակն”... որով զմիգն
կամ շափն կամէր ուտել, եհար ի սրտի իւրում,”
Բիւլ. Ե. է, երես 208 (տպ. Ս. Ղազարու
1832). եթէ միգեղէն ըլլար Ամիճ, Բիւլանդայ
Թարգմանիչն չէր ըսեր “զմիգն կամ շափն,”
Համեմատէ Ամիճ ընդ սանկրիտ բառին Ամիշ,
որ է Միս (ըստ նոր Հայկազնի ի բառն “Միս,”):
Ունինք յԱմիճ բառէ Ամիքէր, որ յՈսկ.
Մտթ. Գ. ԺԵ. Յորգորակ, երես 69, դրուած է
փոխանակ յունին $\delta\pi\sigma\sigma\sigma\iota\omicron\varsigma$, գղ. Qui
apprête les mets, les ragoûts (Alex.). “Տես-
ցուք որչափ կոտորուածք ի բարեկեցութեանն
տենչանացն գործին. որչափ յամիքէրացն եւ խո-
հակերացն եւ ի սեղանայաւորնացն, ի պղակուն-
տարգործացն եւ ծաղարարացն,” Նոյնպէս եւ
յՈսկ. Կողոս. Ա. Յորգ., երես 532. “Բազում
հրամանս խոհակերացն տալ, ամիքէրացն պա-
տուիրել, սեղանայարդարացն զգուշացուցանել,”
 $\delta\pi\sigma\sigma\sigma\iota\omicron\varsigma$ բառին արմատն է $\delta\pi\sigma\sigma\sigma$, որ կը
նշանակէ Ձկնեղէն կերակուր, բայց plus gé-
néralement, mets délicat, ragoût, sauce, assai-
sonnement:

Իսկ “աչազուրկ,” ոչ էր Արշակ Բ, այլ
նորա հայրն Տիրան Բ:

Բ. 135. “Աշտիպ: Բժշկարան [տպ.
Բժկարան] մի այսոր զիմաց գրէ Աթոր, եւ
կ'ըսէ. “Ինքա հետ մարտին ելանէ,” Ador,
Յորեն նշանակէ առ Հոռմայեցիս. Գալիենոսի
բառից մէջ ալ հոռմանիչ գրուած է Չաւար:

* Հատուածոց սկիզբը դրուած արաբական թու-
անշանանքը Հայրնաւանի համարները կ'անշարկեն:

Ասկից ալ շինուի Աշտուպետայ հոյ, ինչպէս գրուած է:

= “Աթոր, Աշտիպ: Ինքդ հետ մարտին ելանէ. լտ. Ador,, կը գտնուի ի Գաղիանոս Գ. ըստ որում կը գրէ եւ Ռոշքեան. “Աշտիպ, տպաւ. Տեսակ ինչ հացահատի զոր հինքն փոխանակ ցորենոյ ուտէին. այժմ յոմանց Չաւար ասի. Ador, Far. Գաղ. բառ., յորմէ եւ “Աշտուպայ, Աշտուպէն. Որ յաշտուպէ լինի. Adoreus, Farreus. Գաղ. բառ. Աշտուպայ հաց տային,, [յիմ Գաղիանոսի բառս չիք այսպիսի վկայութիւն]: Աշտիպ, սովին նշանակուած թեամբ, ընդունած է եւ Զախըսեան յիւր Հայ-Իտալականն. եւ Հ. Արսէն Բագրատունի ի Մշակուիւն Վերգիլի, Ա, տող 225. Գ, տող 206.

“Այլ զերկիր թէ ցորենոյ վարես ի հունձ ու ի յոր աշտիպ.

Անդ ապա զգոնացելոցն յաշտիպ ատոք զիրանն աճուն թոյլ տուր պարարել:”

Եւ ի Յանկի բուսոց մատենին. “Աշտիպ կամ Չաւար,, “Աշտիպ. տես Չաւար,, կը գրէ եւ Առձեռն Բ. տպ.:

Բայց փոխանակ “Աթոր, Աշտիպ,, եւ այլն, Գաղիանոս Ա կը գրէ. “Աթոր ալ Դիւ. Ինքդ հետ մարտին ելանէ,, — Գաղիանոս Գ. “Աթոր ալ Դիւ. Ինքդ յետ մարտի ամայ ելանէ,, Գարձեալ. “Աթոր Դիւ. Ինքն ի ծովէ ելանէ,, Գաղ. Ա. — “Աթոր Դիւ. Ինքդ ի ծովէ ելանէ,, Գաղ. Բ. — “Աթոր Դիւ. Ինքդ ի ծովէ ելանէ,, Գաղ. Գ. Յայլ գիրս. “Աթոր ալ Դիւ. ի ծովէ ելանէ,, թրգմ. Գեղոց: — “Աթոր ալ Դիւ. Ինքդ հետ մարգարտին ելնէ, որ է Սնբուլ,, անդ: — “Աշտոր ԷԼ Դիւ. Դիւլու ըղունկ,, Բժշկարան մի Ս. Ղազարու: Իսկ Ամիրտուլաթ յԱնգիտի անպետն. “Աշտոր ԷԼ Դիւ. որ է Դիւլու ըղունկ. կենդանի է ծովային, յերկայն. ի սատափ կու նմանի,, երես 10 verso, որ եւ այլուր կը նկարագրէ թէ ինչ է այդ Դիւ-ի եղանակը. “Դիւլու ըղունկն կենդանի է ծովային,, [այս է Գաղիանոսի բառից “ի ծովէ ելանէ,,], յերկան, ի սատափ կու նմանի. եւ այս ըղունկին զինքն ծածկել է՝ որպէս ձկան փող², որ խոշոր տափի պէս կենդանու [այս է անտարակոյս թարգմանութեան Գեղոց ըսածն “Ինքդ հետ մարտին ելնէ,, որ ի բառս Գաղիանոսի սխալ կը

գրուի հետ մարտին, յետ մարտի ամայ] վրայ կու բուսնի որպէս հագուստ. եւ զայս ի յայն ծովուն կու բերեն՝ որ ի ծովեղերքն Սունպուլ կու բուսնի [այս է թարգմանութեան Գեղոց “որ է Սնբուլ,,]... մէկն... սպիտակ է, եւ մէկն... մանտր է եւ սեւուկ է. եւ լաւն այն է որ սպիտակ է, որ ի Լամանու կու գայ...: Պատեհին ասէ թէ պարսկերէն այսոր Կաթիւնի Կէշ ասեն,, տես ի Հայէստան, Թ. 1775, ուր լատիններէն կը գրուի Strombus lenticinosus, եւ գղ. Blattes de Byzance: ՉԱմիրտուլաթայ բանս կը հաստատէ եւ Գեորգ. “Կաթիւնի: Տեսակ ինչ փեղեկայի³, որ նման է եղնգան. եւ է անուշահոտ, որ մտանէ յոմանս բաղադրութիւնս հոտաւետ իրաց. թուրքերէն Իւլէն Կըշնաթ [= Դիւի Եղունգն]. եւ արպերէն Եղնաթ Կըշնաթ⁴ [= Աթոր ալ Դիւ, թրգմ. Գեղոց. Աթոր ալ Դիւ, բառք Գաղիանոսի]. որ եւ ասի [պարսկերէն] Կաթիւնի [= Եղունգն Դիւի], եւ Կաթիւնի Կըշնաթ,, Այսպէս ահաւասիկ Աթոր ալ Դիւ ծովային ժաման փոխուեր է յԱթոր, Աշտիպ, Յորեան կամ Չաւար: — Սոյն Դիւ-ի Եղնաթ նման է գղ. griffe du diable, զորմէ կ'ըսէ Լիարէ ի բառն Crochet, 21. “Crochet de matelot; nom vulgaire et marchand d'une coquille (pterocera chiragra), encore appelée griffe du diable et grande araignée mâle“. տես անդ եւ Strombe, անուն այլեւայլ խեցեմորթից: Իսկ Հայէստանին Blattes de Byzance չկայ ի Լիարէ: — Տես աստէն եւ զհամարն Ժ, 586, Դիւի Եղունգ:

Ծանօթութիւն.

1. (Երես 103.) Այս է անտարակոյս Հ. Ալի շանի յիշածն ըստ այլում Բժշկարանի ի Թ. 586. “Դիւլու Եղունգ, Արաբերէն ալ Սաթոր ԷԼ Դիւ. այսպիսի միայն յիշուի ի հաւաքման բառից.”
2. (Երես 103.) Իմա որպէս թուրքերէն Կաթիւնի թեմի ձկան:
3. (Երես 104.) Թուրքերէն Սեթէֆ կը նշանակէ թէ Գաղտակուր, զոր Ամիրտուլաթ Սաթոր կը գրէ, գղ. Nacre, եւ թէ Փեղեկայ խոտ, գղ. Rue, զոր մեր Բժշկարանք կը գրեն Սաթոր, Սաթոր, եւս եւ Սաթոր: Գեորգ սխալ իմացած է ի տեղում փեղեկայ, փոխանակ Գաղտակուր կամ Գաղտակուր Կաթիւնի:
4. (Երես 104.) Շահբանեան արաբերէն Եղնաթ Կըշնաթ կ'անուանէ զըղայն կաղնձի, զոր Հ. Ալի շան, Թ. 1276, կը գրէ կաղնձնի, կաղնձնի, եւ Եղնաթ Կըշնաթ:

¹ ՉԿանութիւնս ի Բագրատունի համարոյ տես ի կատարածի նոյն համարոյն:

Գ. 151. “Առաքեալ. Ասարայ Բժշկարանի բառից մէջ գրուած է. “Հաւարիօն Առաքեալն է,, բայց այդ Հաւարիօն անուն

ուստի՞ ծագած է. — չեմ կարծեր որ ըլլայ Ամիրտուլվաթայ յիշածն “Հաւարի, որ է լուսացած ցորենին ալուրն, եւ բարակ մաղած եւ եփած, — 1646. “Հաւարի, Հաւարիոն: Տես Առաքեալ, Թ. 151,:

= Իտալերէն Apostolicone կ'ըսուի “Իւղ կամ օժանելիք [իմա Unguento, գղ. Onguent] ինչ բաղադրեալ յերկոտասան նիւթոց, ըստ թուոյ Առաքելոց. տես Գալիլայեան, Իտ.-Հայ.: Այս է եւ Ասորայ “Առաքեալ, ն, արաբերէն Հաւարի (յգ. Հաւարիոն), Աշակերտ Քրիստոսի, Առաքեալ (Պողոս): Եթէ չեմ սխալիր՝ Բէստէն կը յիշէ յիւր Բժշկարանին Հաւարիոն Ջէրէֆ:

Պ. 171. “Ասպանակ: Նարեկի աղթագրոց լուծմանց մէջ կ'ըսուի. Ասպանակն է Սառապիսեայ փայտ, — Serapias անուամբ բոյս ճանչնան բուսաբանք կողոճիկներու (Orchideae) ցեղէն. բայց բոյս կ'ուզէ նշանակել մեր հեղինակն, թէ Եգիպտացոց Սերապիս չաստուածոյն գլխարկը՝ որ էր գրիւ մի, իբր նշանակ առատութեան բերոց, — 2340. “Շնորեակ. Ռոշքեանն յիշէ զայս ի բառից Գալիլենոսի, լտ. հոմանիշն այլ Serapios. այսոր ինչ ըլլալը յիշած եմք Ասպանակ անուան տակ, Թ. 171, — 2708 [տպ. 2808]. “Սառապիսեայ փայտ: Տես Ասպանակ, Թ. 171,:

= Ս. Գրիգոր Նազիանզացի յիւրում ճառին “Որք յեգիպտոսէ են՝ ողջունեմ, կը յիշէ զՍառապիսեայ փայտ, որոյ համար կ'ըսէ Հայ մեկնիչն. “Սառապիսեայ փայտ: Լծ. Ասպանակն է զոր երեք գետն, զոր ի պաշտօն առին. զոր ասէին՝ թէ զուստն ոչ գիտենք, (տես Լուծ. Բ, երես 259, 22 Ս. Ղազարու): Կայ եւ առ Միսիթարայ Այրիվանեցոյ, Ժամանակագրութիւն, “Իսկ Երկրաչափութիւնն գտաւ առ Եգիպտացիսն, զի Նեղոս գետ յամենայն ամի առողանէ զերկիրն, եւ ասպանակաւն ձողաչափ առնեն զանդս, (տպ. Իմին, երես 34, տպ. Պատկ., երես 49): Ասպանակ կամ Ասպանոք է այն զոր Գաւիթ Անյաղթ կը կոչէ Սպանակ, Սահմանք իմաստասիր. ԺԷ, երես 199. “Չերկրաչափականն Եգիպտացիք գտին ի հարկէ. քանզի Նիւղոս գետոյ ի ծովանալ ի վերայ Եգիպտոսի եւ խառնակել զսահմանն արտավարացն՝ կռիւք եւ սպանմունք լինէին Եգիպտացոցն ի վերայ Իւրաքանչիւր սահմանի. մինչեւ իմացան չափ մի՝ որում անուն էր Սպանակ. զայն գնելով գտանէին զսահմանն Իւրաքանչիւր արտավարաց. ուստի ապա եւ Երկրաչափութիւն գտաւ, — “Ասպանակն է Սառապիսեայ փայտ, կը գտնուի՝

ստուգիւ ի լուծմունս Աղթից Գր. Նարեկացոյ, թէ Հ. Ալիշան սխալ գրած է փոխանակ Լուծմունք ճառից Գր. Նազիանզացոյ, չկարեմասել. զի ես ընթերցած չեմ զԼուծմունս Նարեկացոյ Աղթից. այսչափ միայն գիտեմ որ Ասպանակ եւ Սառապիսեայ փայտ չեն բոյսք:

Ե. 183. “Ասրունծ: Յովսսափ անուամբ բժշկական բառից եւ բանից հաւաքող մի՝ գրէ այս անուն, եւ կ'ըսէ, Սիլիկոնն է. լատինն Siligo, հասարակ ցորեն կամ ցորենի տեսակ մի նշանակէ [լտ. Siligo, որ եւ Secale, է Հաճար, գղ. Seigle, թուրք. 2-իւրդ], ըստ յունականին *σείλιγγιον* [կամ *σείλιγγις*, գղ. Fleur de farine de froment], — 1366. “Կարմիրաղեղ: Որ է Սիլիկոն, կ'ըսէ բժշկարան մի. իսկ Սիլիկոնն է Ասրունծ. տես Թ. 183 [տպ. 123],:

= Արունծ, պարսկերէն “Իւրէնն է կարմիր ներկ ինչ, որ կոչի հայերէն Նոթ, թուրքերէն Սիլիկոն, եւ արաբերէն Սիլիկոն, Գէորգ. եւ ոչ թէ լտ. Siligo, Հաճար. իսկ ի Մէլիք եւ ի Շէնիէրֆէ Ղաֆի՝ Գէորգ կը գրէ հայերէն “Սրիկոն, որ է ըստ Գաղիանոսի Ա՝ “Սրիկոն. Կարմիրէն, եւ ըստ Գաղիանոսի Բ՝ “Սիլիկոն. Կարմիրէն, Արաբերէն Sericon կամ Siricon է գղ. Minium, տես M. Devic, ի բառն Alchimie, Թ. 46, եւ ընդարձակօրէն ի բառն Jargon:

Զ. 189. “Արած: Քարերու եւ Ժայռերու վրայ մաշկի պէս կպած բան մի, դեղին կամ կանաչ, որ թէ եւ չի նմանիր բուսոց սովորական ձեւին, բայց անոնց նման աճումն եւ սերումն ունի. հասարակօրէն Եւրոպացիք Lichen կ'անուանեն. եւ կան տեսակք որք դեղն այլ գործածուին ներկելու այլ, եւ այլն:

= Արած կամ Արած Բարբառնիւն մօրթոյ հիւանդութիւն մի է որ ստէպ կը յիշուի ի ղեւտականին, գլուխք ԺԳ. եւ ԺԳ. եւ սովին մտօք գրեալ է ի բառս Գաղիանոսի. “Ղիքէն. Արած, որ է յն. Δειχών, գղ. Dartre vive, կամ թերեւս Δεύαχ, գղ. Lèpre blanche, maladie. Կայ դարձեալ ի բառս Գաղիանոսի “Ղիքոս (կամ Ղիքոս). Քառաքոս, որ նոյն յն. Δειχών բառն թուի, անուն այն մամուտ տեսակ բուսոց որ կը բուսնին ի վերայ ծառոց, քարանց եւ որմոց, եւ գղ. կ'ըսուին նոյն անուամբ Lichen. տես Քարբառն ի Հայեօսան, Թ. 3163: Հակառակ Հ. Ալիշանի՝ որ բոյս կ'իմանայ զԱրած, Ռոշքեան մօրթոյ հիւանդութիւն կը համարի գարբառն, եւ կ'ըսէ, “Աւտար գոյն մօրթոյ ի վատ ունակութենէ ելեալ,

որ զքոս ինչ սպիտակ եւ զմազն եւս սպիտակ առնէ. Leuce, Vitiligo, Գաղ. Բառ.,:

Է. 248. "Արօսի: Հազորանի ծառի եւ պտղոյ տեսակ մի կամ նոյնանիշ անուն: Տես զայն ի կարգին,:"

= Արօսի, իբր Հազորանի ծառ (իմա գշ. Cormier կամ Sorbier, Թուրք. Իւլէ-ալ-ճը), կը գտնուի եւ ի Նոր Հայկազենին, ի Զախըստեանի Հայ. - Իտալական, յԱռձեռն, ի Պոզաճեան՝ "Իւլէ-ալ-ճը. Հազորենի, Արօսի,, ի Ճամճեանի վեց լեզուեանն, երես 28. "Un cormier, sorbier. Հազորենի, Արօսի, Իւլէ-ալ-ճը,:"

Բայց ինչպէս գրած եմ ի Հայկական բառաքնութեան, երեսք 108 - 109, Արօսի նոյն է ընդ Արօս, գշ. Outarde, որ հաւ է, եւ ոչ ծառ: Գաղղիանոս Ա կը գրէ. "Ոտի. Արաւսի,, իսկ Գաղղիանոս Բ՝ "Ոտի. Արօսի,, Ոտի է յն. ωτίς, լատ. Otis, գշ. Outarde, զոր Նոր Հայկազենն, կ'իմանայ յն. ծա, գշ. Cormier, Իւլէ-ալ-ճը: Ռոշքեան կը գրէ. Արօսի. Հաւ է մեծագոյն քան զբու, զականջս փետրաւորս ունի եւ ձիգս. Otis tarda. Assio. Գաղ. բառ: Փլին. [այս ինքն Պլինիոս] Ժ., իգ.,: Աշխ. ԻԱ. "Փասիան, - արօսի, ի հեշտութիւնս են մարդկան,, Որիշ կը գրէ եւ "Արօս. Հաւ նման արագլի, բայց մեծագոյն քան զնա որ ընդ բարձունս Թուշի, եւ զորս յամառնային ժամանակս տեսանեմք,, (արշ.) Ardea [գշ. Héron]. Մատ. Պտմ. ՇՀԱ [այս ինքն Մտթ. Ուռհ. երես 446]. "Ժողովեցան արագլիք եւ կռուներ եւ արօս, եւ կռուեցան ընդ միմեանս,, - Տաղ Թուշ.

"Արօսն էր մեծ զերթ ոչխար,

Զորն ի դաշտերէն շուրջ կու գայր,"

Ը. 258. "Աւիւն. կամ տեսակ մի է կամ հոմանուն կնիւնի: Տես զայս,:"

= Անտարակոյս Հ. Ալիշան գտած է ուրիշք ի Հաւաքման բառից. "Աւիւն. կնիւն,, եւ կարծած թէ կնիւն խոտն է, գշ. Jong. Բինչդեռ արժան էր ընթեռնուլ "Աւիւն. կնիւն,, (ն դիւոր անուն կը կոչուի ի հայրմաս տեսակ մի մեծ զիւղիւն խայթիւն արջառոց եւ ձիոց, ըստ Գաղղիացւոց Oestre. տես զայս բառ յիմ Գաղղի. Հայ. Բառագիրս, հանդերձ Աւիւն եւ կնիւ բառից վկայութեամբք:

Թ. 343. "Բէշար կամ Բէշար: Յիշէ Սալաձորցին, եւ վկայէ՝ թէ "Հոտն անուշ է," = Սալաձորեցւոյն բանքն են,

"Բարձունենկին գոյնն է պակաս, հոտիկն անուշ է քէլարուն.

Քանց ամենն խոնարհ կենայ ու կու բուսնի ծաղկանց հեռուն,,

այս ինքն՝ Հէք (պրս. Պէլ-բէ. տես զբառդ ի Պօղաճ, եւ ի Գէորգ) բարձունենեակն (գշ. Aurone), որոյ գոյնն է պակաս, հոտիկն անուշ, խոնարհաբար կը բուսնի այլ ծաղկներէ հեռու: Նաեւ այլուր ի Տաղի Ծաղկանց Սալաձորեցւոյն կը գտնուին պարսիկ բառք, զոր օրինակ "Գաւ-րուր (պրս. Տէ-լուր) լինի ծաղկըներուն,, Հա-մեմատէ ընդ Բէլ-բէ բառի՝ Բէլ-աւար (պրս. Պէ-լ-աւար = Անտեղեակ), եւ Բէլ-բէ (պրս. Պէ-լ-աւար = Անհամար), որ կան ի Տաղին Կոստանդնու-նի իրզնկացւոյ "Յաղագս անցաւոր մեծութեան,,

"Հասեալ են ի դուռն ի մահուն քէլարուր, 2գիտեն թէ խորել են ի ծով զերդ կապար. Ունին գանձ անթիւ ու հեծել քէլարուր, Ըռտով յայն փառացն եղեն զերուզապար,,

(պրս. Զիւր-լի-լի = վայր ի վեր). տես Բա-ժմէ-լ 1866, երեսք 234, 235:

(Ը-բ-ն-ն-ի-ի-ի)

ԲԱՌԱՔՆՆԱԿԱՆ ՆՈՐ ԳԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Տիւն ՀԱ. 1914, էջ 740:)

ազգունակ:

120. "Հիւսկոյն տեսայ Եպիսկոպոսի Բո-տրացւոյ ի սուրբ Երրորդութիւնն հարցումն եւ պատասխանն" դասական դործը պահած է մեղի "Կնիք Հաւատոյ" Ժողովածուն (հրտ. Տէր-Մկրտ-չեան Էջմիածին, 1914, էջ 7—15): Աճառեան "Հայերէննոր բառեր Կնիք Հաւատոյի մէջ" ուսումնա-նասիրութեամբ կը փորձէ լուսարանել ի մէջ այլոց նաեւ ազգայնական բառը, որ դործածուած է Հիւսկոյն տեսայ հատուածին մէջ. "Քանզի ոչ ասաց առ Հայր մեր եւ առ Աստուած մեր, այլ առ Հայր իմ եւ առ Հայր ձեր, զի ցուցցէ թէ այլազգ նորա եւ այլ ազգայնական նոցա,, էջ 11. կը գրէ Աճառեան "Կնիքն է կարգաւ այլ ազգ նորա եւ այլ ազգայնական նոցա,, Կընշանակէ "ազգ, ցեղ, սերունդ,, Բաղմա-վէպ 1916, էջ 251: Կը կարծեմ թէ կը սխալի այս տեղ Աճառեան իբրեւ դասական ընդունե-լով բառ մը, որուն կազմածը տրամագծօրէն կը հակասէ դասական բառակերտութեան. ես պիտի